

Om boken *Kapitalet, överheten och alla vi andra* av Göran Therborn

Arkiv förlag, augusti 2018



Innehåll

Göran Greider: Stridsskrift av klass	1
Tor Gasslander: Skarpt läge i klasskampen	3
Per Olsson: Klyftorna är lika stora som för 200 år sedan	5
Ledare i <i>Proletären</i> : Har du kokats i ideologins gryta?	8
P-O Mattson: Therborns klassanalys.....	11

Samlingen kompletterades i juli 2020 (med Mattsons artikel)

Lästips

Bokens förord och inledning finns att läsa på Arkivs webbplats: [Inledning till Therborn](#)
Boken bygger på den omfattande undersökning av klassförhållandena m m som drivs av tanke-
medjan *Katalys*, som redan publicerat 20 rapporter, se [Klass i Sverige](#).

Fler synpunkter på boken i svensk press:

Bo Rothstein: [Therborn övertygar om den ekonomiska ojämlikheten](#) (GP)

Patrik Svensson: [Det svenska klassamhällets brutala återkomst](#) (Sydsvenskan)

Mer om klassförhållandena av Therborn:

[Klasser och ekonomiska system](#). (1971)

[Om klasserna i Sverige](#). (1973)

[Den avancerade kapitalismens omdaning och arbetarrörelsens framtidsutsikter](#). (1984)

[Klass i det tjugoförsta århundradet](#). (2014)

[Nya massor? Motståndets sociala grundvalar](#) (2014)

[Clarté om klasserna i Sverige](#) (2015, intervju med Therborn ingår)

Göran Greider: Stridsskrift av klass

Aftonbladet 29/8 2018

Göran Greider jublar över en frustande attack mot Sveriges nya fåtalsväld av finanskapitalister och karriärpolitiker.

En eftermiddag i augusti återföds *Det kommunistiska manifestet*, där jag sitter på verandan och läser. Eller i vart fall avlossas en fruktansvärd projektil mot vad **Göran Therborn** i sin nya bok kallar den nyliberala överheten.

Det är genialt att benämna de rikaste familjerna och kapitalägarna och kolportörerna av deras ideologi i statsförvaltning, partiledningar och medier för den nyliberala överheten. De nyliberala ideologernas löfte var och är ju just att all överhet ska upphöra.

Men vad Göran Therborn visar i *Kapitalet, överheten och alla vi andra* med en energi frustande av faktsäckad vänsterpopulistisk upprördhet och elaka sarkasmer är att det svenska samhället nu rusar rakt in i ojämlikheter ingen av oss skådat under vår livstid. På sätt och vis är det 1848 igen: Fåtalsväldet är över oss.

Jag vet inte vad det är, men det känns som om våld, makt och vanmakt är närvarande på varenda sida i denna djupt intellektuella men ändå vidunderligt folkliga stridsskrift. Therborn skriver som om ingenting längre finns att förlora. Politiker som Filippa Reinfeldt och Göran Persson, liksom konsulterna som skapade haveriet Nya Karolinska, mosas med strindbergsk kraft.

Och just det: det här är fanimig folkligt. Therborn ställer nämligen inte upp på föraktet för det ”folkliga” och populistiska – det han ser är ett klass- och privilegiesamhälle där en ny och tilltagande korrupt elit alltmer fjärrat sig från breda folklager.

Therborn övergav Sverige 1981, kanske var han för mycket av en vänsterradikal för att passa in i det samhällsklimat som nu skulle inträda; han fick sina professurer utomlands i stället. Bland det sista han skrev i Sverige var en klassanalys som utkom samma år han gav sig iväg, vilket ironiskt nog var det år då en halvsekelång historia av social utjämning upphörde för att bytas mot växande klyftor.

När han många år senare återvände till sitt hemland fick han en chock: Folkhemmet hade kapats av finanskapitalism och av karriärpolitiker på båda sidor de politiska blocken: ”Hur kunde Sverige hamna här, klart efter andra utvecklade kapitalistiska utvecklingsländer i kapitalkoncentration, inkomstfördelning och skolutbildning, med mer fattigdom och fler miljardärer än övriga Norden?”

Vad exakt är han då så chockad av? Svar: I klara siffror visar han helt enkelt att Sveriges befolkning nu klyvs i fattiga och rika på ett sätt som överträffar de flesta andra länder. Sverige kan i dag ståta med nära 200 miljardärer, några av dem nyrika, andra har fått förmögenheterna i arv. Han tar sedan fram affärstidningen *Forbes* lista över antalet dollarmiljardärer per tio miljoner innevånare varvid det framgår att svensk överklass alltså är helt exceptionell: Bara Schweiz slår oss i den grenen och vi slår alla andra västländer.

Han låter den skattejurist som hjälpt en rad svenska storbolag undan skatt nöjt konstatera vad det handlar om: ”Sverige är ett skatteparadis”. För de förmögna. Tillsammans äger de numera rekordmånga svenska miljardärerna lika mycket som halva landets BNP och det gör Therborn förbannad på ett sätt som akademiker annars bara blir under professorsstrider. Inledningsvis

skriver han rentav ett litet fiktivt statsministertal till dessa exploatörer:

”Damer och herrar miljardärer! Ni bör bidra mer till folkets välfärd. Därför kommer regeringen att föreslå riksdagen följande; var och en av er får behålla hundra miljoner kronor, skattefritt, resten av livet, oavsett hur ni har kommit över pengarna, skojar, spekulerat, ärvt eller arbetat. Eftersom den summan motsvarar tvåhundra femtiofyra årslöner, före skatt, för en genomsnittlig svensk löntagare, kan ni fortsätta ert privilegierade lyxliv. Resten övergår ’i hela folkets händer’, som folkhemmets socialdemokrater en gång skrev. Det blir totalt 2 128 miljarder kronor, nästan lika mycket som hela den offentliga sektorns årsinkomster.”

Nej, Löfven lär inte hålla det talet fastän det är precis det han borde göra i denna konstigt döda valrörelse. Men all satir åsido: En av de stora poängerna med den klassanalys Therborn gör är att den inte kör fast i den kulturella ytan, det bourdieuska glittret som rör vanor och kulturkapital som kultursidesvärlden vanligtvis fastnar i. Therborn går i stället med tunga kliv rakt på de hårda maktförhållandena: ”Klassamhälle betyder att stora ekonomiska resurser monopoliseras av ett litet fåtal.”

För den skull är han inte främmande för underbart svepande moraliska omdömen om ”rikingarna” och deras vanor, inte minst hos the Wolfs of Wall street. Lika lite undanhåller han läsaren de halsbrytande klasskillnaderna i exempelvis hälsa: ”Klassamhället börjar på fosterstadiet” säger han. ”Kvinnor i övre medelklass föder tyngre barn än kvinnor i arbetarklassen, och låg födelsevikt tenderar att vara ett hälsohandikapp hela livet.”

I en central passage menar han att något avgörande inträffat i finanskapitalismens era när gamla tiders ämbetsmannakapitalister i företagets ledning ersätts av ägare eller riskkapitalister. De flesta stora maktsfärerna i svensk ekonomi utgörs i dag av ett slags dynastier, Wallenbergsklanen, Lundbergsimperiet, **Perssons** och **Kamprads** söner – och för att förstå modern kapitalism räcker det inte med liberal ekonomi; det krävs också familje-sociologi.

Det är makten, den nyliberala överheten, Therborn jagar genom denna skrift och den skugga den kastar i synnerhet över dem som är längst ner på samhällsstegen men även över ”alla vi andra”, det vill säga den arbetarklass och de mellanskikt som fräntas makt och inflytande.

Och exakt här skulle jag kunna komma med en avgörande invändning mot de klassanalyser som han och tankesmedjan Katalys nu länge bedrivit och som Therborns bok delvis bygger på: De tenderar att bli enbart dystopiska, ett slags eländeskataloger, som ytterligare tar modet av de modlösa.

Det som en gång och under mer än ett sekels tid verkligen gav ordet ”klass” dess närmast mytologiska sprängkraft var att det också förknippades med utopier, befrielse, motstånd, kamp för en annan, jämlik samhällsordning. I åtskilliga av Katalys rapporter har, trots att de utgör enastående läsning, det dystopiska dessvärre dominerat.

Men Göran Therborn tar faktiskt ett steg bortom den sociala vrede som i moderna klassanalyser oftast bara växlas in i vanmaktens småmynt. Han menar att ”klass” är ett kritiskt verktyg för att förstå vad som äger rum i ett samhälle (och som ignorant borgerlighet helt saknar). Men han fattar till min glädje att klass också är en oerhörd ”förändringsresurs”.

Ja, klass är gemenskap och det är igenkänning mellan de förtryckta och bär potentiellt därför också på fröet till motstånd och mod till de nu modlösa: Du är inte ensam! Tillsammans med andra kan du förändra din situation och, skriver Therborn, förr eller senare hela systemet.

Och det är därför borgerlighet och nyliberal överhet vägrar tala om klass: Något kan väckas, något som slumrar i varje valrörelse, varje liv. Göran Therborn, en åldrad intellektuell, kliver

fram som förnygrande uppvigglare. Han underblåser, som **Joe Hills** fackförening en gång uttryckte det, missnöjets lågor och gör det för att något nytt ska kunna byggas.

Tor Gasslander: Skarpt läge i klasskampen

Flamman 20/8 2018



Göran Therborn tror att delar av det klassbudskap han har velat sprida har tagit sig in även hos Socialdemokraterna.

Göran Therborn har jobbat hela valåret med att sätta klass på agendan. I vågskålen ligger utgången för den största omvälvningen sedan den industriella revolutionen.

Det är snart ett helt valår sedan *Flamman* träffade honom sist. Sedan dess har projektet *Klass i Sverige*, som den marxistiske professorn genomfört tillsammans med tankesmedjan Katalys, spottat ur sig inte mindre än 20 rapporter.

Med drygt två veckor till valet är Göran Therborn nöjd med arbetet. Hans nya bok *Kapitalet, överheten och alla vi andra*, är ett slags avslutning på projektets första etapp. I den tecknar Therborn en bild av hur jämlikheten i Sverige, som nådde sin topp på åttiotalet, sedan dess blivit allt svagare. Det nyliberala projektet har segrat, i någon mening.

Men helt kört tror han inte att det är: klassmedvetenheten gror.

– Jo, jag tycker att vi har fått visst genomslag för våra tankegångar, säger Göran Therborn.

– Det är väl en viss samhällskritik som håller på att växa fram. Sen får man väl se. Alla variabler kommer att kastas efter valet och det är omöjligt att säga vad det blir för typ av debatt då.

Socialdemokraterna lade strax före valet om strategin från att tala om invandring, integration och hårdare tag till att fokusera på mer traditionella frågor: välfärd och i viss mån, rättvisa. På tisdagseftermiddagen presenterade de ett förslag om en extra veckas betald föräldraledighet.

Göran Therborn tror att delar av det klassbudskap han har velat sprida har tagit sig in även hos Socialdemokraterna.

– Det var i elfte timmen, men hade de fortsatt att vara något slags Sverigedemokraterna light så hade det kunnat vara en fullständig genomtrampning. I den tillnyktringen så tror jag nog att några av våra analyser har nått fram till i alla fall en del socialdemokrater och fackföreningsföreträdare.

Kan man tänka sig att S tar med sig de slutsatserna när de gör sin eftervalsanalys av vad som funkar och inte?

– Nu ska man vara medvetna om att höger-Socialdemokraterna säkert kommer att säga ”vi svängde vänster i valets slutskede, och se hur det gick va!” Men jag tror inte att den tanken kommer att bli så särskilt övertygande.

– Jag menar de här högertyperna som Widar Andersson och [Mikael] Damberg alltid har sagt så. Men jag tror inte att mittfåran i Socialdemokraterna kommer att låta sig övertygas utan kommer nog fram till att det var ett fatalt misstag att svepas med av den här uppfattningen att invandrarna och invandrarsamhället var Sveriges största samhällsproblem.

Men oavsett hur Socialdemokraterna hanterar sitt eget Waterloo är läget fortfarande allvarligt, enligt Göran Therborn. I *Kapitalet, överheten och alla vi andra* lyfter han inte minst frågan om den nya digitala arbetsmarknaden, en samhällsomvandling som han menar kan vara lika omvälvande som den industriella revolutionen. Och i den är det kapitalägarna och inga andra som håller i taktpinnen.

– Vad vi kan se framöver är en skärpning av läget i och med att storkapitalet kontrollerar den tekniska omvälvning vi står inför. Det blir en otrolig utmaning för allt arbete, inte bara för arbetarklassen och den klassiska arbetarrörelsen utan även för professionerna. Där måste jag säga som samhällsvetare att oddsen är emot oss. Men politik är ju inte en vetenskap utan en konst.

”Mänsklig historia är inte bestämd i förväg. För den skull har jag skrivit den här boken.” Så inleder Göran Therborn sista kapitlet i nya boken.

När Flamman träffade honom i början på projektet berättade han att han hoppades på ett folkligt uppror. Det menar han fortfarande.

– Det har ändå kommit fram under valrörelsen att det finns en hel del bitterhet bland folk som de inte riktigt kan artikulera och inte riktigt vet vart de ska vända. Där finns en grund att bygga vidare på, säger Göran Therborn.

Hans vision är en utomparlamentarisk vänsterrörelse, ”inte partipolitisk utan samhällskritisk ” och med udden riktad mot korruption och ojämlikhet.

– Jag tror att det skulle ha en hel del potential, men det är klart att den kräver en sorts kärna och en sorts ledning som kan dra igång det hela och som kan hålla fyr i pannorna, och det är inte så klart att någon sådan är riktigt synlig än.

Skulle det inte kunna vara du och Daniel Suhonen då?

– Jag är nog lite för gammal. Jag har inte riktigt Bernie Sanders fysiska stamina, även om jag i och för sig är ganska frisk för min ålder. Men vi får se. Det beror lite på vad som händer, men Daniel är ju uppenbart en person som skulle kunna spela en roll här.

Per Olsson: Klyftorna är lika stora som för 200 år sedan

Offensiv 29/8 2018



”Börjar inte inkomst- och förmögenhetsklyftorna i Sverige att påminna om ståndssamhället?”, frågar Göran Therborn, socialist och professor i sociologi, i sin nya bok *Kapitalet, överheten och alla vi andra* (Arkiv förlag, 2018).

Det är Göran Therborns första bok på svenska sedan 1981 och den är att varmt rekommendera. Bokens analys, faktaunderlag och argument blir till en svidande uppgörelse med nyliberalismen, det borgerliga systemskiftet och dagens finansmonopolkapitalism. **Kapitalet, överheten och alla vi andra** är en given läsning för alla rättvisekämpar, anti-kapitalister och socialister.

Sveriges moderna historia kan delas in i tiden från andra världskrigets slut (1945) fram till 1980, och tiden därefter.

Efter andra världskrigets slut inleddes vad som brukar benämnas som den svenska kapitalismens guldålder. Det var en tid av snabb och hög ekonomisk tillväxt fram till 1970-talets mitt och en kraftig utbyggnad av välfärden. Klyftorna minskade stadigt och år 1980 var Sverige det minst ojämlika av alla kapitalistiska stater. Men sedan dess har utvecklingen gått i motsatt riktning. Det har varit en baklängesrevolution på alla områden och den ”ekonomiska ojämlikheten har nått faraoniska proportioner”.

År 1980 tjänade en toppdirektör 9,1 gånger mer än en industriarbetare – ifjol 56 gånger mer.

Koncentrationen av förmögenheter, inkomster och makt i Sverige är som i USA eller Sydafrika. Sverige har nu ”Västeuropas största förmögenhetskoncentration i en liten minoritets händer” och är det land med flest dollarmiljardärer per 10 miljoner invånare.

Den svenska kapitalismen är i händerna på fyra familjer: Wallenberg (SEB, ABB, AstraZeneca, Atlas Copco med flera storbolag), Lundberg (Industrivärlden och Handelsbanken), Persson (H&M) och Kamprad (IKEA). Alla är dynastier eller på väg att bli det, där Wallenbergimperiet har en unik maktställning.

Jämsides med att klyftorna har ökat snabbare i Sverige än i andra länder har den generella välfärden i offentlig regi, kronan på verket i det socialdemokratiska ”folkhembygget”, monterats ned och sålts ut.

Marknadens intåg, etablissemangets förening bakom högerpolitiken och det tilltagande toppstyret har skapat en jordmån för svågerpolitik, maktmissbruk, korruption och skandaler. Nyliberalismens härjningar, tillsammans med maktelitens politiska samsyn, har även förgiftat samhällsklimatet, vilket spelat rasister och högerextremister i händerna.

”Hur hamnade vi här, vårt samhälle som en gång stolt trodde sig vara världens minst ojämlika?”, frågar Therborn och ger svaret den nyliberala motreformationen som sedan 1980 vridit samhällsutvecklingen åt fel håll. Den nyliberala motreformationen, det borgerliga systemskiftet, ska ses mot bakgrund av att kapitalismens efterkrigsuppsving började ebba ut i mitten av 1970-talet, vilket fick kapitalisterna att inta en allt mer aggressiv och konfrontativ hållning gentemot arbetarrörelsen och välfärden.

Kapitalisterna, understödda av högern och främst Moderaterna, gick till storms mot den välfärd och arbetsrätt som man motvilligt hade tvingats acceptera under ”guldåren” och som man nu ansåg sig inte ha ”råd” med. Dessutom såg kapitalisterna en privatiserad och avreglerad välfärd som en ny vinstrik marknad som kunde bli en ersättning för de marknadsandelar som exportindustrin förlorat.

Som Offensiv har skildrat i flera artiklar inleddes det borgerliga systemskiftet – den nyliberala motreformationen – med S-regeringens avregleringar av finans- och kreditmarknaderna i mitten av 1980-talet. Att kranarna öppnades på vid gavel gav kraftig skjuts till det spekulativa finanskapitalets utbredning och den lånekarusell som följde slutade i en ekonomisk krasch i början av 1990-talet. Samhällsekonomin har ännu inte repat sig från den kraschen och dess svåra sociala följder.

1990-talets kris (som följdes av en ny djup kris 2008-2009) och de svar i form av skärpt högerpolitik som gavs av först S-regeringen, som föreslog strejkförbud och lönestopp 1990, och sedan av Carl Bildts högerregering 1991-94 följt av en ny S-regering resulterade i en låglönerevolt och massiv kamp. I mitten av 1990-talet var Sverige ”ett land i revolt”, enligt Expressen. Men att kampen inte segrade, mycket till följd av fackledningarnas oförlåtliga passivitet och högerkurs, öppnade dörren till ett fördjupat systemskifte och en ”serie kapitalöppnande beslut”.

Till det ska läggas, vilket Therborns bok i alltför liten grad berör, att den nyliberala systemskiftet i Sverige fick näring av EU-medlemskapet 1995 och historiska händelser och förlopp utanför landets gränser som kapitalets globalisering, en process som i sin tur stärktes av stalinismens kollaps 1989-93.

Stalinismens sammanbrott och Kinas marsch mot kapitalism gav den globala kapitalismen nya marknader och nya möjligheter att pressa löner och villkor samt fick långtgående negativa effekter på medvetenhet och aktivitet.

De stalinistiska diktaturerna i Sovjet, Östeuropa och Kina var inte socialistiska stater, men uppfattades som ett alternativ till kapitalismen och som en motpol mot Västimperialismen.

Stalinismens kollaps kastade i ett slag tillbaka medvetenheten, och tilltron till det socialistiska alternativet fick sig en allvarlig knäck.

Inom arbetarnas fackliga och politiska organisationer ändrades styrkeförhållandena till högerens förmån när medlemsantalet krympte och många aktivister gav upp. Processen mot socialdemokratins förborgerligande accelererade och till sist blev även den svenska socialdemokratin ett av systemskiftets offer. Att S-regeringen 1997 menade ”att entreprenörskap ska löpa som en röd tråd genom hela utbildningssystemet”, ger en bild av hur långt till höger partiet hade gått.

De dramatiska förändringarna 1989-93 och åren därefter skapade såväl en ny världsordning (eller oordning) som ett växande tomrum till vänster som ännu väntar på att fyllas av nya socialistiska arbetarpartier och demokratiska kämpande fack.

Genom politiska beslut från både S-regeringar och renodlade högerregeringar har välfärden kapats av finanskapitalet och enorma belopp omfördelats från lönearbetarna och den offentliga sektorn till kapitalägarna och det privata.

Skatteomläggningarna, det nya orättvisa pensionssystemet som börsintroducerade pensionerna, de ständiga sänkningarna av kapitalskatterna (skatter på utdelningar, ränteintäkter och kapitalvinster) samt avskaffande av arvs- och förmögenhetsskatten har alla bidragit till en utveckling där de rika har kunnat dra ifrån i en takt som saknar motstycke.

Idag har landets 187 miljardärer en sammanlagd förmögenhet som motsvarar halva landets BNP. ”Inte på drygt 200 år, sedan 1810, har de privata förmögenheterna varit så stora i förhållandet till nationalinkomsten som nu” skriver Therborn slående i boken. Den svenska överklassen har dessutom en undångömd förmögenhet utomlands som uppskattas till 500 miljarder kronor, vilket motsvarar socialförsäkringens utgifter under dryga två års tid eller omkring 10 procent av nationalinkomsten.

Myntets andra mörka sida är att andelen som lever i relativ fattigdom har ökat från 7 procent 1991 till 16 procent 2016.

Det ”mest anmärkningsvärda är den utbredda relativa fattigdomen bland pensionärer. Andelen sextiofem-plussare med låg inkomst (mindre än 60 procent av landets medianinkomst) är högre än snittet i EU, 17 procent, var sjätte pensionär. Genomsnittet i EU är 14 procent, i Danmark och Norge 8-9 procent”.

Tillkomsten av en ny regering 2014 ändrade inget, klyftorna har fortsatt att öka. Och de superrika har blivit både fler och rikare.

Vad skulle kunna göras om det skedde en omfördelning i motsatt riktning – från rika till folkflertalet och den offentliga sektorn? Om man likt bokens tankeexempel låter Sveriges 187 miljardärer få behålla 100 miljoner kronor skattefritt, livet ut, och drar in resterande dryga 2 100 miljarder kronor till samhället skulle det räcka till att öka sjukvårdens resurser med uppemot en tredjedel, fördubbla anslagen till äldreomsorg, grundskola och förskola samt till en rejäl höjning av pensionerna.

Hur denna omfördelning ska kunna bli verklighet är en fråga som Therborn lämnar öppen för debatt och diskussion, samtidigt som han understryker att det brådskar att bryta kapitalets makt, vilket kräver en revolutionär kamp och en massrörelse som är både socialistisk och internationalistisk. ■

Ledare i *Proletären*: Har du kokats i ideologins gryta?

Proletären 21/9 2018

Vad händer när intellektuella och raka diskussioner ersätts med moralisk upprördhet och skällsord?



Kärngrupperna inom "vänstern" har kokats i den nyliberala korporativismens gryta.

Göran Therborns nya bok "Kapitalet, överheten och alla vi andra" bör läsas.

Rakt och enkelt visar Therborn upp dagens kluvna svenska samhälle. Resultatet av det som Therborn kallar den nyliberala motreformationen, "väl kontrollerad uppifrån och genomförd gradvis i laga ordning genom diskreta förhandlingar mellan ett litet fåtal".

Här har vi Stefan Löfvens svenska modell utvecklad, inte avvecklad.

Men det finns en stor blind fläck i Therborns analys. Den fläck som borde stå i centrum för en eftervalsdebatt hos en vänster- och arbetarrörelse som på allvar vill utmana klassamhället.

På ett ställe i boken skriver Therborn: "Mellanskikt med humanistiska yrken spelar idag en viktig roll i radikal politisk mobilisering. De utgör till exempel en stor minoritet av Socialdemokraternas 1 maj-demonstranter och den största gruppen av Vänsterpartiets demonstranter."

Det är korrekt att detta mellanskikt utgör kärngruppen i de röd-grön-rosa partiernas medlems- och aktivistbas.

Men vad händer om dessa mellanskikt utgör en del av problemet, inte en del av lösningen? Om dessa har gjort sig till en försvarare av den bestående ordningen, till en bärande kraft i systemets ideologiska försvar.

Varje klassamhälle "legitimeras av ideologisk propaganda", som det står i Kommunisternas program. En välfungerande propaganda blir som luft, blir något självklart som omsluter oss utan att vi tänker på det.

Apparaten utgörs inte bara av privatkapitalets bolagsmedier och tankesmedjor utan även av den statligt styrda akademien och byråkratin. Samma akademi och byråkrati som utgör både fostringsanstalt och försörjare åt "mellanskiktet med humanistiska yrken".

För den som vill fylla i Therborns blinda fläck kom tidigare i år ytterligare en bok. Antologin och stridsskriften ”Kejsarens nya kläder – om new public management och de svenska universitetens sönderfall” utgör ett rasande angrepp som klär av kejsaren in på minsta tråd.

Här skildras hur den nyliberala motreformationen alltid haft två sidor.

Hand i hand med new public management (NPM) – den hårda sidan av liberalismen där samhällets alla beståndsdelar ska styras av vinstmotiv och marknadskonkurrens – har hela tiden löpt en mjukare ideologisk sida.

Som alltid i ett klassamhälle handlar det ideologiska skyddet om att maskera klassmotsättningarna och sminka över de reella problemen och konflikterna.

En av författarna i antologin heter Göran Adamson. För några år sedan drabbades Adamson själv av ideologins häxjägare när han skrev boken ”Mångkulturalism – en kritik från vänster”.

När Adamson beskrev hur mångkulturalismen utgör en spegelbild av nationalisternas kulturvurmande och hur ideologin påtvingats genom påbud från makten, jagades Adamson ut ur ideologiproduktionens akademi i Malmö.

I den nya antologin hävdar Adamson att den härskande ideologin har sin bas i en ny korporativism, ett intimt samarbete inom det politiska, kulturella och ekonomiska etablissemanget. Det är en sorts Socialdemokratin 2.0.

Folkhemskapitalismens korporativism hade sin grund i storindustrins samförstånd mellan den socialdemokratiska apparaten och storföretagen.

Den nyliberala korporativismen har sin bas i finanskapital, IT- och PR-företag, medievärlden, akademi och byråkrati.

Adamson menar att universitetsvärlden är genomsyrad av detta auktoritära konsensustänkande, där oenighet inte anses bero på olika åsikter utan på fördomar.

Politik reduceras till moral och systemets ideologi försvaras inte längre med argument utan med etiska principer som står över debatten.

Den olikttänkande sätts på omskolningskurs där den ska medvetandegöras och väckas.

Det är ingen slump att psykologins språkbruk om fobier smugit sig in för att diagnostisera olikttänkande.

Ideologin har uppstått genom regeringsdirektiv och linjen har utmejslats av akademiker närstående makten.

Liksom folkhemskorporativismen hade sina IB-agenter ute på arbetsplatserna för att spåra upp och rensa ut olikttänkare har en hel industri uppstått för mångfaldskonsulter och värdegrundsexperter.

Adamson kallar dem för ”antiintellektuella moralister” som ska hålla uppfostringskurser och skapa rättning i leden bakom den rätta linjen. Adamson menar att ”begreppet värdegrund är ett auktoritärt moralsystem med en fernissa av empati” och att ”korporativismens våta filt breder ut sig över samhällskroppen och NPM tjänar som verktyg för likriktning”.

Det är en kritik som heter duga. Ingen som kommit i beröring med ”vänstern” de senaste 20 åren kan förneka att kritiken innehåller mycket sanning.

Intellektuella och raka diskussioner ersätts med moralisk upprördhet och fördömande skällsord.

Det har uppstått en rädsla för att bryta åsikter mot varandra och man vill gärna börja diskutera andra samhällsproblem så fort det kommer upp frågor som inte ryms inom den härskande ideologin.

Att hävda en uppfattning och påstå att någon annan har fel är i det närmaste att likna vid övergrepp och att kränka någon.

Det är för att ”mellanskikten med humanistiska yrken” har kokats i den nyliberala korporativismens gryta och det är dessa som utgör kärngrupperna inom dagens ”vänster”.

Ett konkret exempel. Sedan länge bubblar det av missnöje inom arbetarklassen över att många tillåts leva på bidrag, medan andra får arbeta sig utbrända för en usel lön eller att det påstås saknas pengar till gamla och sjuka.

Trots detta vill ”mellanskikten med humanistiska yrken” inte ta i frågan. Inte så konstigt. Det materiella varat formar tänkandet.

Enligt forskaren Tapio Salonen går 30 kronor av varje 100-lapp som läggs på socialbidrag till administration, att betala löner åt den yrkeskår bestående av 4 000 årsarbeten vars levebröd är att betala ut bidrag.

Här finns en grund till kravlöshet och daltande och en ovilja att diskutera dagens ohållbara situation.

Den som ber och den som ger är aldrig jämlikar, men den som ger vill gärna klä in sin maktställning i empati och humanism.

När kritik reses mot omhändertagandeindustrin möts den som regel av moralisk upprördhet och att vi istället borde diskutera alla pengar som går till de rika.

Men att angripa överklassens avdragsberoende – det kallas som bekant avdrag och inte bidrag när pengarna går till de rika – står inte i motsättning till att se och formulera en politik för att utmana den omhändertagandeindustri som byråkratin riktar mot underklassen.

Givetvis ska det finnas trygghetsnät. Men dagens nät är så lappade och lagade att de knappt går att känna igen från när de konstruerades.

När trygghetssystemen byggdes upp – i en annan tid och ett annat samhälle – var de tänkta att utgöra tillfälliga ersättningar, inte bli permanenta försörjningsmöjligheter som de blivit av den nyliberala motreformationen.

Om inte ”vänstern” förmår ge svar på frågorna kommer arbetare att söka sina svar på annat håll. Då lämnas fältet fritt för högern och reaktionen.

Istället för att lägga kraft på att döma ut arbetare som höger eller fobiker av olika slag, måste kraften läggas på att utveckla ett arbetarsvar på de problem och motsättningar som verkligheten skapar.

Dessa svar kan endast formuleras genom att bryta med korporativismen och dess ideologi.

I en sådan rörelse kan aldrig ”mellanskikten med humanistiska yrken” utgöra den ledande kraften. Arbetarklassens befrielse måste vara dess eget verk.

Det var med den utgångspunkten som August Palm påbörjade sina agitationsresor för snart 140 år sedan.

Det var när gruvarbetarstrejken utmanade folkhems-korporativismen som Proletären och Kommunistiska Partiet grundades.

Det är även detta som måste vara utgångspunkten för den eftervalsdebatt som måste våga gå på djupet om den verklighet vi lever i och vilken väg vi ska gå framåt.

P-O Mattson: Therborns klassanalys

Arbetarmakt 26/2 2019

Sociologen Göran Therborn var under 1960- och 1970-talet en viktig företrädare för förnyelse av den svenska stalinismen. Han redigerade 1966 boken *En ny vänster*, en bok som spelade en viktig roll i den process som ledde fram till att C H Hermansson blev partiledare och partiets namn ändrades till Vänsterpartiet kommunisterna (VPK). Han var verksam kring tidskriften *Zenit* i Lund och spelade under en period en framträdande roll i partiets programarbete. Han genomförde också en klassanalys av det svenska samhället som blev den svenska vänsterns enda seriösa försök i genren.

Therborn har nu återvänt till Sverige efter en mycket framgångsrik karriär utomlands. Han är numera en välkänd sociolog och en flitig medarbetare i den nya vänsterns anrika tidskrift *New Left Review*. Det senaste året har han också spelat en framträdande roll i den fackliga tankesmedjan *Katalys* kampanj ”Klass i Sverige”. Ett antal rapporter har levererats och följts av välbesökta möten på ABF-huset i Stockholm. Delar av vänstern, särskilt den som inte längre är så ung, vaknade till liv och verkade se *Katalys* initiativ som en pånyttfödelse. Det är emellertid tveksamt hur mycket kampanjen lyckades påverka valets utgång.

Katalys kampanj har kulminerat med en ny bok av Therborn. Det är en uppdaterad klassanalys med titeln *Kapitalet, överheten och alla vi andra* (Arkiv förlag 2018), med underrubriken *Klasssamhället i Sverige – det rådande och det kommande*. Boken är försedd med ett kort förord av Daniel Suhonen, chef för *Katalys*.

Therborns utgångspunkt är ett Sverige som han nu återvänt till och som kännetecknas av ”ett skärpt och brutaliserat klassamhälle”. Sedan 1980, som är det år han väljer som startpunkt, har klyftan mellan ”de superrika och de relativt fattiga” ökat i enorm omfattning. Det gäller även klyftan ”mellan trygga och otrygga arbets- och bostadsförhållanden”. Det som har hänt kallar han för en motreformation, alltså en liknelse med katolska kyrkans kamp mot Luthers och andras reformation av kristendomen. Begreppet beskriver väl det som hänt: socialdemokratins försök att reformera kapitalismen har stoppats och ska rullas tillbaka så långt det går.

Redan inledningsvis slår Therborn fast att Sverige idag bland Västeuropas länder har den största koncentrationen av förmögenheter i en liten grupps händer. Hans politiska uppfattning är att det svenska partisystemet omfattar fem partier som företräder kapitalet. Det måste underförstått innebära att S, V och MP inte gör det, men han har inga lovord till övers för dem heller. Therborns syn på framtiden är närmast dystopisk. Det vi står inför är – om motreformationen inte drivs tillbaka – ”en digitaliserad variant av 1860-talets ståndssamhälle”.

Therborn är sociolog och en tillförlitlig tolkare av statistik. De siffror han presenterar är uppseendeväckande. Det räcker med några exempel för att inskräpa vad som hänt: enligt 2017 års deklARATION hade Sverige 187 miljardärer, tillsammans ägde de 2 147 miljarder kronor (exklusive tillgångar utomlands, lagliga eller olagliga). Det motsvarar 48 procent av BNP. När Hermansson kartlade den svenska kapitalismen på 1960-talet ägde de femton rikaste familjerna (inklusive deras stiftelser) motsvarande 1,77 procent av BNP. En häpnadsväckande förändring!

Den motreformation som Therborn menar inleddes omkring 1980 analyserar han på tre plan. Det första är ”en historisk ekonomisk-social omvälvning”. Det innefattar slutet för ”det utvecklade

industrikapitalistiska” samhället. Avindustrialiseringen påbörjades redan under 1960-talet. Istället uppstod en finanskapitalism som kompletterades med en elektronisk revolution av tekniken. Det andra planet består av den politiska roll som socialdemokratien spelade för att öppna slussarna för finanskapitalet. Ett tredje plan utgörs av ”ett ideologiskt hegemoniskifte”. Staten övergick till att bedriva propaganda för ”ett borgerligt klassmedvetande”. Jämlikhet ersattes av propaganda för entreprenörskap.

Motreformationen genomfördes i enlighet med svensk tradition: ”väl kontrollerad uppifrån och genomförd gradvis i laga ordning genom diskreta förhandlingar mellan ett litet fåtal”. Processen slutade med, och det är också en drabbande beskrivning av socialdemokratiens ledare: ”förlorarnas ledande representanter röstade för sin egen undergång mot löfte om att ostörda få se på och om de så ville rent av delta i vinnarnas spel”.

En hel del av förändringarna under 1970-talet, som blev reformernas höjdpunkt, drevs fram under tryck underifrån. Socialdemokratien fick se sig tvingad att tala om den politiska demokratiens otillräcklighet. LO och en del s-ledare började propagera för att den måste kompletteras med ekonomisk och social demokrati. Nu blev det bara ett förslag om löntagarfonder som väckte en borgerlig ilska som inte skådats på länge och i sin slutliga form blev fonderna tandlösa. De återspeglar ändå hur starkt trycket var underifrån.

Det som Therborn, helt riktigt, pekar på som förutsättningen för motreformationens framgångar är det faktum att de som stod för en begränsad radikalism under 1970-talet inte i någon större utsträckning försvarade det som hade uppnåtts.

En av motreformationens mest framgångsrika delar har varit privatiseringen av bostäder. Det har förvandlat svenskarna till världens mest skuldsatta efter japanerna. I princip ägs många bostäder av bankerna, vilka också förvandlats till den svenska kapitalismens verkliga kassakor. Finanskapitalismens spekulationsekonomi med dess återkommande kriser har, enligt riksbankens beräkning, kostat varje svensk 100 000 kronor i förlorad inkomst.

Den nyliberalism som också erövrat Sverige har lett till att det gamla slagordet om att det måste löna sig att arbeta omvandlats till sin motsats: det måste löna sig att inte arbeta. Åtminstone om man är direktör eller chef på hög nivå. Då kan man räkna med ”fallskärmar” och generösa pensioner långt över inkomstnivåerna för de flesta. På det ideologiska planet infördes entreprenören som samhällets nya hjälte. Det gick så långt att det från borgerligt håll föreslogs att entreprenörskap skulle bli skolämne från tidig ålder. Det talas också då och då från pedagogiskt håll om ”entreprenöriellt lärande”.

År 2017 hade 60 procent av svenskarna ingen nettoförmögenhet alls. Istället hade de mer skulder än tillgångar. En annan mätare på motreformationen är jämförelsen med början av 1960-talet när landets fem rikaste familjer tillsammans ägde lika mycket som 1,17 procent av BNP. År 2016 ägde de fem rikaste miljardärerna lika mycket som 23,2 procent av BNP. Det som motsvarar halva BNP ägs av 187 miljardärer. Therborn menar att det är en exceptionell utveckling. Inte sedan 1810, när industrialiseringen hade inletts i blygsam skala, har privata förmögenheter varit så stora i förhållande till nationalinkomsten.

Fördelningen av disponibla inkomster har halkat tillbaka till nivån i början av 1940-talet. Under 35 år, 1981 till 2016, har den rikaste procenten i Sverige mer än tredubblat sin andel (från 2,5 till 9,0 procent). De rikaste 10 procenten har ökat sin andel från 17,5 till 26,1 procent. Den starkaste effekten på inkomstklyftorna har kapitalinkomster, som numera beskattas lägre än inkomst av arbete. Therborn slår fast att i mitten av 1990-talet hade hela den utjämning som ägde rum efter andra världskriget utplånats.

Therborn lägger fram det ena hårresande förhållandet efter det andra. Läsaren kan lätt gripas av förtvivlan, men mot slutet ljusnar det. Han hävdar att arbetarklassen fortfarande i huvudsak är organiserad och inte besegrad, även om bara en åttondel av befolkningen är sysselsatt i industrin. Därtill kommer de ”humanistiska professionerna”, dvs. lärare, läkare och sjuksköterskor, som han ser som kapitalets nya motståndare.

Industriepokens klasskompromiss undantog undervisning, sjukvård och förvaltning från kapitalistisk exploatering. Den tiden är nu förbi och Therborn ser ”kapitalet mot professionerna” som ”en av framtidens avgörande valplatser”. Allt ska nu utsättas för New Public Management och det återstår bara några fredade områden som har med den borgerliga statens våldsmonopol att göra. Väktare är en privat bransch och vem vet när det föreslås att både polisen och armén ska privatiseras.

Boken är definitivt läsvärd. Den ger en bra – och förfärande – bild av vad som numera kännetecknar det svenska samhället. Politiska slutsatser får läsaren söka på annat håll.